

Мусіна К.В.
Дергачова В.В.

доктор економ. наук, професор
Національний технічний університет України «КПІ»

МІЖНАРОДНИЙ ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ АДАПТАЦІЇ ДО ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГИЙ КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ АДАПТАЦИИ К ПРОЦЕССАМ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

INTERNATIONAL TECHNOLOGY TRANSFER AS THE BASIS OF DEVELOPING ENTERPRISES UNDER ADAPTATION TO GLOBALIZATION PROCESSES

У статті дослідження міжнародного трансферу технологій здійснюється на основі традиційної розробленої схеми, яка доповнюється сучасними тенденціями розвитку світового технологічного ринку. Запропоновано розглядати модель здійснення трансферу технологій, як процесу, який не припиняється на комерціалізації технології. У результаті цього виробляється сучасний механізм передачі технологій між країнами. Дається класифікація основних суб'єктів і об'єктів процесу міжнародного трансферу технологій і на її основі виявляються відповідні форми і методи їх передачі на прикладі підприємства. Деталізовано фактори лідерства, зазначивши їх не лише, як «важкоімітовані» - але й з урахуванням темпів розвитку ринку - «нестандартизовані» та «швидкозмінні» важко імітовані компетенції. Приведено порівняльний аналіз участі країн у міжнародному трансфері, в експорті та імпорті технологій, де динаміка їхньої зміни в часі є важливими індикаторами економічного розвитку.

Ключові слова: міжнародний трансфер технологій, глобалізація, інноваційний розвиток

В статье исследование международного трансфера технологий осуществляется на основе традиционной разработанной схемы, которая дополняется современными тенденциями развития мирового технологического рынка. Предложено рассматривать модель осуществления трансфера технологий, как процесс, который не прекращается на коммерциализации технологии. В результате этого вырабатывается современный механизм передачи технологий между странами. Дается классификация основных субъектов и объектов процесса международного трансфера технологий и на ее основе выявляются соответствующие формы и методы их передачи на примере предприятия. Детализировано факторы лидерства, отметив их не только как «трудно имитированы» - но и с учетом темпов развития рынка - «нестандартизованные» и «быстро меняющиеся» трудно имитированы компетенции. Приведен сравнительный анализ участия стран в международном трансфере, в экспорте и импорте технологий, где динамика их изменения во времени - важные индикаторы экономического развития.

Ключевые слова: международный трансфер технологий, глобализация, инновационное развитие

This article studies the international transfer of technologies based on traditional developed scheme, which is complemented by modern trends of the global technology market. A model of the implementation of technology transfer, like a process that does not stop at technology commercialization is considered in article. As a result, the current scheme is produced by the mechanism of transfer of technology. The classification of the main subjects and objects of international technology transfer process and based on it are appropriate forms and methods of their transfer to the example of the company.

The article work out in detail the factors of leadership, noting them not only as "difficult imitated" - but considering the pace of the market - "non-standardized" and "quick" hard imitated competence. Comparative analysis of participation in an international transfer, the export and import of technology, where the dynamics of their changes over time are important indicators of economic development is showed here.

Key words: international transfer of technology, globalization, innovation development

Вступ. В умовах глобалізаційних процесів в економіці інтелектуальний капітал розглядається як дієвий засіб формування стійких конкурентних переваг, що визначають ринкову, економічну, науково-технічну та соціальну ефективність розвитку підприємства.

Сучасне світове господарство досі знаходиться на стадії кризи, яка виникла в американській економіці у 2008 році та в значній мірі вплинула на національні господарства інших країн, поставивши під сумнів їх стабільність та конкурентоспроможність економік. Незмінним є факт визнання процесу масштабного формування та використання інноваційних факторів при забезпеченні прискореного економічного розвитку. Однією з останніх тенденцій розвитку світової інноваційної сфери, як відповіді на кризові явища світового ринку, є широке використання у державному управлінні та соціально-економічній сфері інформаційно-комунікаційних технологій, які дозволяють подолати бар'єри у зменшенні диспропорційності розвитку. Розширення масштабів міжнаціональних економічних зв'язків та активізація таких форм міжкраїнних взаємодій, як міжнародний трансфер, забезпечують пришвидшені темпи розвитку економіки та стають своєрідним драйвером для досягнення цілей підприємства в умовах розширення ринків.

Актуальність дослідження процесу глобалізації та ролі міжнародного трансферу у процесі адаптації дають змогу вчасно зреагувати на нові тенденції соціально-економічного розвитку та скоротити розрив між лідируючими компаніями.

Економічна категорія міжнародний трансфер технологій є досить новою, тому її трактування відстає від господарської практики.

Виняткові результати при дослідженні концептуальних основ суті поняття представлені у працях вітчизняних вчених, а саме: Тітова В., Сільнікова В., Бубенюка Є., Федулової Л., Денисюк В., Васильєва О., Гончаренко М., Федоренко В.

Серед зарубіжних вчених, які зробили значний внесок у розвиток категорії, слід відзначити роботи таких науковців, як - Інтрлігейтор М., Келлер В., Ейткен Б., Бранслеттер Л., Едмондс К.

Аналіз публікацій свідчить про зростаючу роль фактора трансферу технологій у формуванні основи розвитку підприємства й обумовлює необхідність дослідження сутності процесу та його особливостей. Погляди західних та вітчизняних вчених демонструють розбіжності у трактуванні поняття «міжнародний трансфер технологій», тому потребують глибшого аналізу та наукових узагальнень з встановленням причинно-наслідкових ланцюжків.

Вплив глобалізації на світову економіку досліджували такі вітчизняні вчені як: Вернадський В., Гальчинський А., Геєць В., Барановський О., Василенко Ю., Луцишин З., Пахомов, А.С.Філіпенко. Наслідки глобалізації представлені і в роботах зарубіжних науковців, а саме - Алле М., Герст П., Томпсон Г., Герда Д., МакГрю Е., Штігліц Дж.

Методологія. Теоретичну і методологічну основу дослідження становлять фундаментальні роботи провідних зарубіжних та вітчизняних вчених, що присвячені питанням управління розвитком сучасного підприємства, впливу наслідків глобалізації на національні господарства та світові економічні відносини, особливостям процесу міжнародного трансферу технологій. У процесі написання статті використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Під час опису етапів процесу міжнародного трансферу технологій використовувався системний підхід, що забезпечив цілісність подачі матеріалу. Для визначення найбільш актуального трактування понять «технологія» у категорійному апараті «міжнародний трансфер технологій» та поняття «глобалізація» в економічному просторі використовувалися методи порівняння, синтезу та наукової абстракції. При моделюванні процесу міжнародного трансферу технологій було застосовано метод системно-структурного аналізу та моделювання. Історико-порівняльний метод був використаний при аналізі форм передачі технологій.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз процесу міжнародного трансферу технологій як основи розвитку підприємства в умовах адаптації до процесів глобалізації з урахуванням сучасних стратегічних орієнтирів компаній. Досягнення мети відбулося при вирішенні таких завдань: визначення глибинної сутності й суперечливого характеру глобалізації в умовах сучасних міжнародних економічних зв'язків; проаналізувати підходи до визначення поняття «технологія» як найбільш неоднозначної складової категорійного апарату «міжнародний трансфер технологій»; узагальнити розуміння процесу міжнародного трансферу технологій як ключової компетенції при утриманні лідерських позицій на світовому ринку; типологізувати методи передачі технології у міжнародному

трансфері; обґрунтувати необхідність розгляду моделі здійснення трансферу технологій, як процесу, який не припиняється на комерціалізації технології; дослідити показники участі країн у міжнародному трансфері.

Об'єктом дослідження є процес здійснення міжнародного трансферу технологій в умовах глобалізації

Предметом теоретико-методологічні та практичні аспекти вибору форм й стадійності міжнародного трансферу технологій в умовах глобалізації на підприємстві

Результати дослідження. Процес переходу людства від індустріальної стадії економічного розвитку до постіндустріальної ознаменувався виникненням нового для економічної науки поняття глобалізації.

На думку Генерального секретаря ООН Кофі Анана глобалізація – це загальний термін, що означає все більш складний комплекс транскордонних взаємодій між фізичними особами, підприємствами, інститутами та ринками, який проявляється в розширенні потоків товарів, технологій та фінансових коштів, у неухильному зростанні та посиленні впливу міжнародних інститутів громадянського суспільства, у глобальній діяльності транснаціональних корпорацій, у суттєвому розширенні масштабів транскордонних комунікаційних та інформаційних обмінів, перш за все через Інтернет, у транскордонному переносі захворювань та екологічних наслідків та у все більшій взаємопов'язаності певних типів злочинної діяльності [2].

З цього визначення випливає, що характерною ознакою світової економічної глобалізації є домінування міжнародних відносин над національними й внутрішньофірмовими, міжнародних стандартів та норм над національними. Як наслідок, для підприємств виникають нові можливості для розвитку, які супроводжуються певними ризиками, а саме - змінюються правила гри на міжнародній арені.

Глобалізація, як форма міжнародної конкуренції, чітко визначена у працях М. Інтрілігейтора: «Під глобалізацією розуміється тут величезне збільшення масштабів світової торгівлі й інших процесів міжнародного обміну в умовах усе більш відкритої, інтегрованої світової економіки, що не визнає меж» [3, с. 112]. Значна частина наукової спільноти та економістів країн постсоціалістичного простору поєднують поняття технології саме з виробничим процесом, маючи на увазі операції з видобутку, обробки, переробки, транспортування, складання, збереження, які є основною складовою виробничого процесу, що включає також технічний контроль виробництва, опис виробничих процесів, інструкції з їхнього виконання і т. ін. [4, с. 96-97].

Однак ми вважаємо таке розуміння визначення технології дещо вузьким, що пов'язане з недостатньою увагою в ньому до розширених функцій, виконуваних підприємством. Притримуємося поглядів економістів

із розвинених країн, які розглядають технологію, як науково-технічні знання (включаючи методи, форми та способи їх використання), що застосовуються при розробці, виробництві та експлуатації товарів, втілені в матеріальних носіях чи які існують в інтелекті суб'єктів, і такі, що мають комерційну цінність і багатоцільове використання [5].

Слід зазначити, що таке визначення дає змогу враховувати специфіку господарської діяльності підприємства.

Процес глобалізації, підсилюючи конкуренцію, сприяє виникненню нових конкурентних сфер, що призводить у свою чергу до жорсткого суперництва традиційними методами. Крім швидкого збільшення кількості внутрішніх конкурентів підприємства приєднуються й зовнішні, які необмежені в силі та діях. В умовах постійно зростаючого конкурентного тиску виникає потреба до безперервного процесу впровадження інновацій не лише на рівні підприємства, а й актуальність їх новизни у світовому масштабі.

Зазнали зміни й чинники конкурентоспроможності підприємства, галузі й держави. Розглянемо їх на рівні підприємства. Сьогодні стратегічної кооперації фінансової та виробничої сфери компанії вже не достатньо для забезпечення її конкурентоспроможності на світовому ринку та інтеграції у світовий економічний простір. Бубенок Е.А. стверджує, що для зайняття підприємством найбільш привабливої ніші в глобальному масштабі підприємством має бути освоєний процес створення нових конкурентних переваг, в основі яких покладено комерціалізоване наукове знання. Результатом такого процесу є впровадження компетенцій, важко імітованих для інших. Крім цього, хотілось би деталізувати фактори лідерства, зазначивши їх не лише, як «важкоімітовані» - але й з урахуванням темпів розвитку ринку - «нестандартизовані» та «швидкозмінні» важко імітовані компетенції. Зазначені «важко імітовані компетенції» в основному мають нематеріальний характер і локалізуються у сфері внутрішньо організаційної будови компаній, застосовуваних управлінських технологій, інтелектуальних ресурсів персоналу, накопиченого багажу взаємин компанії із зовнішнім оточенням. Дане коло питань входить у сферу успішно розробленої протягом останніх десятиліть теоретичної концепції - концепції «інтелектуального капіталу» [6]. На нашу думку, інтелектуальний капітал як фактор конкурентоспроможності при процесі адаптації підприємства до змін, викликаних глобалізацією, можливо набувати за допомогою імплементації у свою діяльність низки стратегічних рішень: підвищення кваліфікації працівників за рахунок обміну досвідом та/або кадрами з передовими міжнародними компаніями-лідерами (проходження курсів у світових бізнес-школах, стажування у міжнародних компаніях), постійного аналізу наявного потенціалу компанії, безперервному моніторингу ринкових тенденцій, використання міжнародних передових технологій та ноу-хау у своїй

діяльності. Вважаємо доцільним більше уваги приділити саме міжнародному трансферу технологій, як елементу, що забезпечує максимальну віддачу при його запровадженні та надає суб'єктам господарювання низку стратегічних можливостей, а саме: розвиток внутрішнього ринку, розвиток висхідних галузей, адаптація та перенесення досягнень розвинених країн і входження в транснаціональну інфраструктуру [7].

Темпи відновлення й освоєння та ефективність економічного обігу технологій багато в чому визначаються участю країни в цілому, а конкретніше, участю науково-дослідних установ, підприємств і організацій, у міжнародному трансфері технологій. Тому й показники участі країн у міжнародному трансфері, в експорті та імпорті технологій і динаміка їхньої зміни в часі є важливими індикаторами економічного розвитку [11, с. 24]. Частка експорту високих і середніх технологій в загальному обсязі експорту технологій промислово розвинутих країн складає наразі більше 55 % (в Японії - 80,8 %, США - 66,2 %, Німеччині - 64,2%, у Великобританії - 61,9 %, у Франції -58,9 %), а в Україні він досягає лише 16 % [12].

Вибір методів, або форм трансферу технологій залежить від таких чинників, як: цільове призначення технології, стратегія співробітництва з партнерами-розробниками, інвестиційні та технічні можливості компанії по впровадженню технології. Аналізуючи погляди науковців на форми передачі технології вважаємо доцільним здійснити розподіл останніх (табл).

Таблиця

Методи передачі технології у міжнародному трансфері

Класичні <i>(в основному розуміються комерційні форми)</i>	Форми, які охоплюють більш широкий спектр можливих взаємодій для налагодження процесу трансферу
<ol style="list-style-type: none"> 1. Патентні угоди 2. Ліцензійні угоди 3. Інжиніринг 4. «Ноу-хау» 5. Франчайзинг 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підписання ліцензійного договору 2. Спільне підприємство 3. Стратегічне партнерство 4. Реалізація проекту «під ключ» (Turnkey agreement) 5. Купівля обладнання або сервісу 6. Працевлаштування іноземного менеджера або експерта 7. Купівля іноземної фірми 8. Прямі іноземні інвестиції 9. Контракт про зворотні закупівлі (Buy-backcontract) 10. OEM-угода (Original equipment manufacturer - виробництво первинного обладнання)

Джерело: [8, 9].

На рис. ми пропонуємо розглянути модель здійснення трансферу технологій, як процесу, який не припиняється на комерціалізації технології, враховуючи вже наявні підходи.

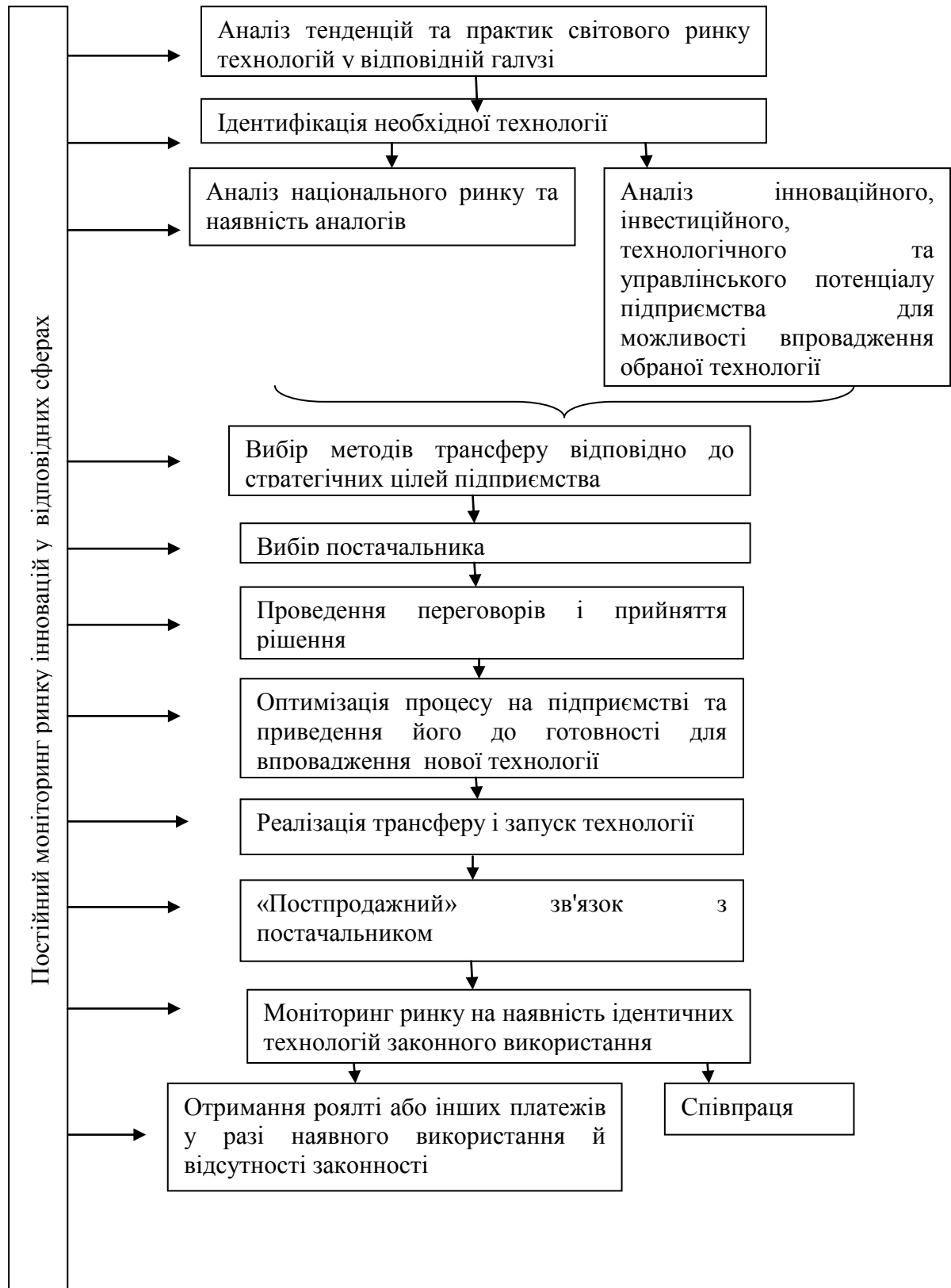

Рисунок. Модель здійснення трансферу технологій
Джерело: складено автором на основі [7]

Для комплексного розуміння розглянемо процес трансферу технології. М.А. Йохна, В.А. Козачок пропонують поділ процесу на п'ять етапів: розробка стратегії, визначення технологій для трансферу, маркетинг, вибір механізму трансферу технологій, реалізація трансферу [10]. Бутенко Д.С., Ткучук Д.І. виокремлюють 7 етапів процесу: ідентифікація технології, пошук технології, вибір постачальника технології, ведення переговорів, укладання угоди, реалізація трансферу, запуск і адаптація технології.

Умовою успішної імплементації трансферу є тісна й постійна співпраця між покупцем і постачальником технології на всіх етапах здійснення трансферу. Керівництвом компанії-отримувача мають бути встановлені графіки виконання домовленостей та доступні критерії-індикатори для слідкування за належним виконанням процесу.

Варто зазначити, що одержувачі інноваційної технології сьогодні, є її потенційними продуцентами завтра. Отже, процес стимулює дифузію інновацій.

Висновки. Отже, одним із механізмів, що забезпечує підприємству активізацію наявного потенціалу підприємства для нівелювання жорсткого суперництва традиційними методами, є міжнародний трансфер технологій.

Недосконалість та неоднозначність трактування поняття «міжнародний трансфер технологій» зумовлює дезорієнтацію економічних агентів ринку та віддалене представлення підрозділів, які займаються НДДКР, про значущість використання міжнародного трансферу технологій для запобігання відставанню підприємств від глобального курсу, який спрямований на формування інноваційного потенціалу. Тому у статті проаналізовано особливості підходів в розумінні поняття та представлено найбільш повне й всеохоплююче визначення. Продемонстровано класичні форми здійснення міжнародного трансферу та деталізовано їх нові прояви згідно з останніми тенденціями на світовому ринку. Новизна полягає у представленні процесу здійснення трансферу технологій, як такого, який не припиняється на комерціалізації технології, та відбувається паралельно з постійним моніторингом ринку інновацій, що забезпечує його адаптивність та мобільність. Таким чином у результаті схематичного зображення процесу зроблено висновок, що він є сприяючим фактором до дифузії інновацій, а отже може розглядатися і при оцінці інноваційного потенціалу підприємства.

Напрямом подальших досліджень є обґрунтування методів здійснення міжнародного трансферу зарубіжними підприємствами та можливості їх застосування в Україні.

Література:

1. Все про економіку та фінанси. Сутність, основні ознаки та наслідки глобалізації [Електронний ресурс] / Все про економіку та фінанси // Економіка Бізнес Портал. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://dismal-science.com/international-economics/53-sutnst-osnovn-oznaki-ta-naslcki-globalzacyi.html>.
2. Доклад Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй о работе Організації на 54 Сессии Генеральной Ассамблеи. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/gadocs/54sess/ch4-2.htm/>
3. Економіка України: інвестиційно-інноваційні проблеми розвитку/ Колективна монографія. За ред. В.Ф.Беседіна, А.С. Музиченка. – К.: НДЕІ. – 2006. – 592 с.
4. Проблеми врегулювання трансферу технологій в Україні відповідно до міжнародно-правових норм та законодавства ЄС //Євроінформ. - 2006. - № 1. - С. 94-107
5. Горбунов Н.И., Золотых В.Г. Государственное регулирование торговли наукоемкой продукцией, технологиями и ноу-хау // Патенты и лицензии. – 1994. – № 3-4.
6. Бубенок Е.А. Изменение характера и содержания конкуренции в условиях формирования глобальной экономики / Бубенок Е.А. // Креативная экономика. — 2013. — № 3 (75). — с. 121-129. — <http://old.creativeconomy.ru/articles/28491/>
7. Ельников В.В. Трансфер технологий и региональные задачи экономики / В.В. Ельников // Восточный Базар. – 2004. – № 69. – С. 21–22.
8. Титов В.В. Трансфер технологий (теория и практика) : [учебное пособие] / Титов В.В. – 2001.
9. Кузнецов Д. Трансфер технологий – движущая сила инноваций [Електронний ресурс] / Денис Кузнецов // Економіка Бізнес Портал. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://innodigest.com/%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%B9-%D0%B4%D0%B2%D0%B8%D0%B6%D1%83%D1%89%D0%B0%D1%8F-%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B0-%D0%B8%D0%BD-2/?lang=ru>.
10. Йохна М. А. Трансфер технологій: суть, форми і значення [Електронний ресурс] / М. А. Йохна, О. В. Козачок // Вісник Хмельницького національного університету. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/886/1/yohna.pdf>.
11. Саліхова О.Б. Моніторинг міжнародного трансферу технологій та шляхи його вдосконалення / Саліхова О.Б. //Статистика України. - 2002- № 3. - С. 24-26.
12. Иванова Н.И. Национальные инновационные системы / Н.И. Иванова. — М.: Наука, 2002. – 245 с.